

BARCINO

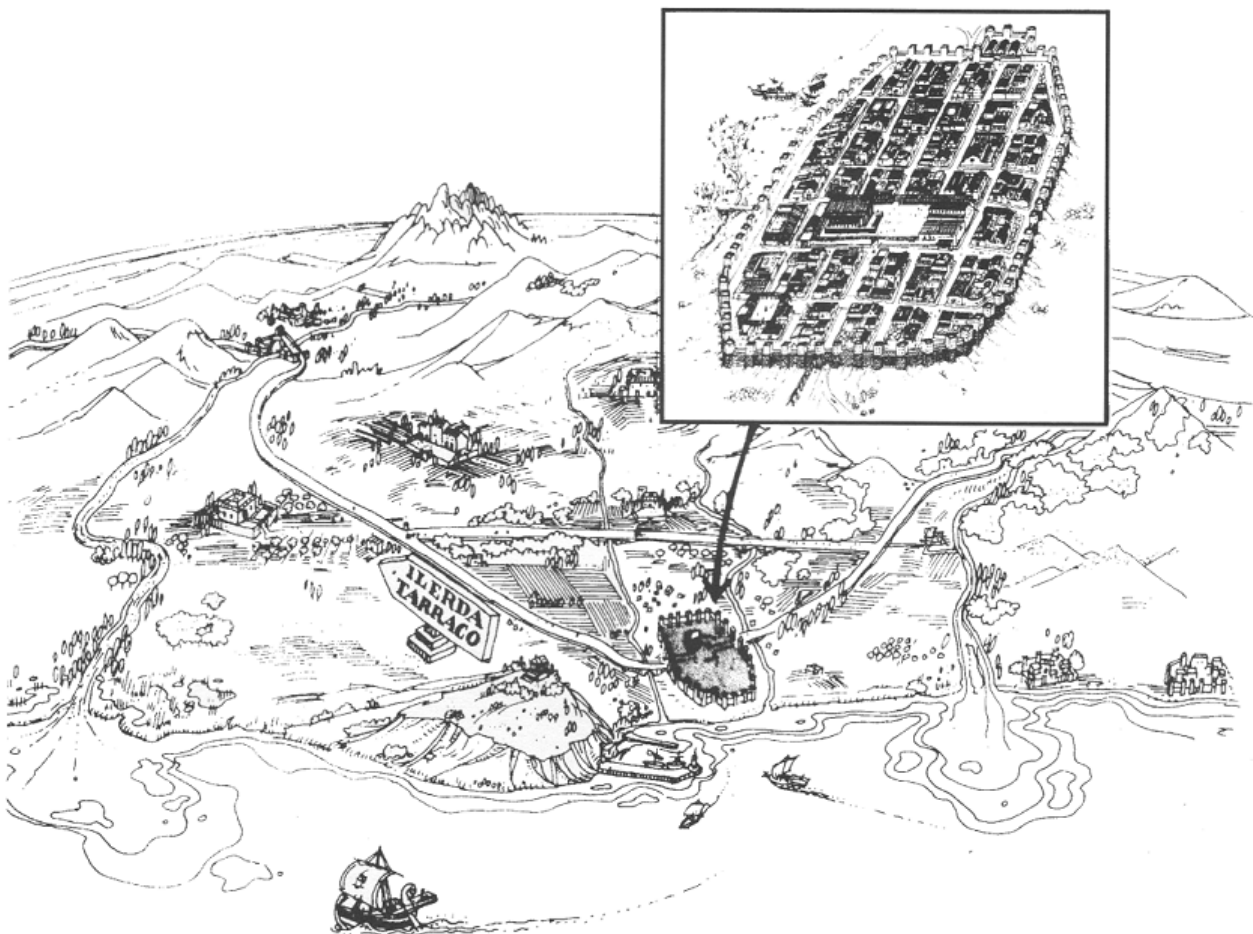
La Barcelona Romana Quadern per l'alumnat

ESO

Camp d'Aprenentatge de Barcelona

Nom:

DIBUIX DE BARCINO I ELS SEUS VOLTANTS
Font: Museu d'Història de la Ciutat

Material didàctic elaborat pel Camp d'Aprenentatge de Barcelona i editat per a ús docent. Se'n poden fer còpies per a aquesta finalitat.
Edició: novembre 2008 (revisió març 2016)

Camp d'Aprenentatge de Barcelona
Pg. Mare de Déu del Coll 41-51
08023 Barcelona

cda-barcelona@xtec.cat
www.xtec.cat/cda-barcelona

A la península Itàlica el territori de *Laci*, situat al marge sud del riu *Tiber*, estava ocupat des del segon mil·lenni a.C. pels llatins, un grup de pobles de pastors i de pagesos. Alguns d'aquests pobles es van agrupar, a la riba del *Tiber*, en una zona on hi havia l'illa anomenada *Illa Tiberina* i un gual que permetia passar el riu. Això convertia aquell emplaçament en un lloc de pas obligat tant per a comerciants com per a viatgers que passessin per la zona. Per protegir-se dels enemics, els pobladors es van instal·lar sobre set turons.

El segle VII a.C. els poblats dels set turons es van unir dins una mateixa muralla i així va quedar constituïda la ciutat de Roma.

Aquesta ciutat va créixer i es va desenvolupar fent-se cada vegada més forta a mesura que s'apoderava de més territoris. Ja a la República, als voltants de l'any 270 a.C. Roma dominava tota la península Itàlica i seguia amb la seva expansió. Aquest imperi que a partir del segle I a.C. seria governat per emperadors, va créixer i va absorbir ciutats i territoris que avui en dia comprenen més de quaranta països.

Aquesta expansió va arribar a la Península Ibèrica, tal i com es veu en aquest mapa.

Les ciutats romanes a Catalunya, si exceptuem Tarraco, eren petites, però estaven repartides pel territori de manera equilibrada.

Mitjançant la mesura de les restes de les muralles s'ha pogut calcular les extensions aproximades de les ciutats romanes a Catalunya. S'han establert tres grups:

- **Ciutats grans:** Tarraco (Tarragona). Entre 70 i 80 Ha
- **Ciutats mitjanes:** Emporiae (Empúries). Al voltant de 20 Ha
- **Ciutats petites:** Barcino (Barcelona) i Dertosa (Tortosa), entre 10 i 15 Ha i Baetulo (Badalona); Iluro (Mataró), Gerunda (Girona) i Ilerda (Lleida), menys de 10 Has.

Situa en aquest mapa de Catalunya les principals ciutats romanes i cerca informació sobre l'any en el que van ser fundades. Fes servir símbols diferents per indicar la seva mida i no oblidis de crear la llegenda que expliqui els símbols.

En el gran pla que avui forma Barcelona, voltat de muntanyes per una banda i limitat pel mar i dos rius, es van establir pobles sedentaris -la tribu ibèrica dels Laietans- que van aixecar els seus poblats als turons. El més important va ser el poblat de Montjuïc. Els navegants que hi arribaven per vendre els seus productes l'anomenaven **Bàrkeno**. Bàrkeno (barr-ke-n-o) vol dir en íber "El lloc de l'esplanada": 'Barr' "pla", 'barrke' "plans o esplanada". Avui en dia quan diem "el pla de Barcelona" ens referim a tot aquest territori planer envoltat de turons que ocupa la ciutat.

Més tard arriben els romans i la Bàrkeno ibèrica es transforma en la **Barcino** romana. Era el segle I aC, cap a l'any 10 aC, sota el govern d'August a Roma, es funda la colònia IULIA AUGUSTA FAVENTIA PATERNA BARCINO.

La ciutat neix al voltant del Mons Taber. Les primeres muralles que s'hi basteixen no seran gaire potents, doncs més que una funció defensiva, serviran per identificar un nucli urbà amb tots els elements clàssics de la ciutat romana i típica del colonialisme romà: una plaça pública o fòrum -amb el Temple d'August presidint-lo- a la cruïlla dels dos carrers principals perpendiculars entre ells, cardo i decumanus, que es tallen pel mig. A cadascun dels quatre extrems d'aquests dos carrers s'obrirà una porta a la muralla.

Les 10 hectàrees que ocupava Barcino es dividien en carrers que formaven una quadrícula: els decumani (carrers longitudinals) i els cardis (transversals). Era una ciutat petita, on hi havia uns 2.000 habitants. L'aigua arribava a la ciutat per un aqüeducte procedent del riu Besòs.

Des de la fundació, la ciutat va assolir un paper preponderant com a colònia entre les poblacions de la costa laietana. L'emplaçament ideal de Barcelona, proper a la costa i entre dos rius facilitaven les comunicacions, junt amb la xarxa viària construïda pels romans - la Via Augusta es trobava dins del recorregut que comunicava Roma amb Tarraco- van afavorir la prosperitat de la ciutat. Les principals vies d'accés i sortida de la ciutat eren la Via Augusta, la Via Morisca i la Via Francisca.

Al segle IV dC les muralles es van ampliar i fortificar: avui encara podem veure restes d'aquesta muralla (que no va ser enderrocada, sinó aprofitada per fer d'altres construccions); s'estenia al llarg d'un perímetre de 1.270m i estava formada per murs d'uns 9m d'alçada per 3'5m de gruix i un seguit de 76 torres quadrades (la majoria), arrodonides (com les que formaven la porta de l'extrem NW del decumanus maximus) i poligonals.

Avui dia podem veure perfectament nombrosos trams d'aquestes muralles, així com restes del principal temple de Bàrcino, el Temple d'August, i restes arqueològiques d'una factoria de gàrum i salaó, una bugaderia i tintoreria (*fullonica i tinctoria*) i una bodega situades al subsòl del Museu d'Història de la Ciutat.

Fora de la ciutat i als dos costats dels camins hi havia les tombes i els mausoleus, com per exemple la necròpoli conservada a la plaça Vila de Madrid.

Els romans que van arribar a la península ibèrica al segle III aC - l'any 218 aC desembarcant a Empúries- van anar incorporant al seu imperi tots els territoris conquerits militarment. Aquests territoris mica en mica adoptaren el sistema de vida romà: la llengua (llatí), el dret, la idea de ciutat com a centre de l'organització política i administrativa, la religió... és a dir, la cultura romana. Roma va ser una civilització urbana, així que els romans van fundar gran quantitat de ciutats arreu dels seus territoris.

Cap al 133 aC se sap que els romans ja s'havien fet amb el domini de la plana que, situada entre els rius Llobregat (Rubricatus) i Besòs (Bissaucci), s'estenia des de Collserola fins al mar. Aquesta plana estava habitada pels ibers laietans, poble que vivia assentat en els turons o petites elevacions.

Els diferents traçats que mostra una ciutat ajuden a descobrir la seva història i son testimoni de les diverses etapes del seu creixement. Es pot llegir el desenvolupament de la ciutat de Barcelona a través de

l'observació dels mapes de les diferents èpoques.

La Barcelona actual és el resultat d'un cúmul de fets i vides que hi ha tingut lloc i que han contribuït a forjar la forma i l'estil de Barcelona. Ha estat i és un procés força complex, que no s'acaba, la ciutat es construeix, es destrueix i es reinventa.

En realitat Barcino tenia un nom més llarg i complet. Concretament es deia Colònia Iulia Faventia Augusta Paterna Barcino. Relaciona cada paraula amb el seu significat:

COLONIA	Al·lusió a l'origen faventí de la ciutat, a un senyal de bon auguri durant la seva fundació.
IULIA	En record d'Octavi César August quan la seva família esdevingué imperial, coincidint amb la fundació de Bàrcino.
FAVENTIA	Se'n deia així als assentaments militars construïts per als veterans de guerra. Commemora la fundació de la ciutat cap a l'any 10 aC.
AUGUSTA	Llatinització del nom iber de la ciutat, Bàrkeno.
PATERNA	En honor a la filla d'August, Júlia.
BARCINO	Indica que va ser fundada per autèntics romans, anomenats pares de l'imperi.

2.1 La muralla romana

El nucli urbà pròpiament dit es va delimitar amb una muralla de 9 metres d'altura i d'un perímetre aproximat de 1270 metres. La muralla tenia setanta-sis torres i quatre portes, que s'obrien al centre de cada costat de la ciutat: a la plaça Nova actual, a la plaça de l'Àngel, al carrer del Regomir i en un punt situat entre el carrer del Call i el de Ferran. D'aquestes quatre portes -totes amb tres obertures- únicament s'han descobert i, parcialment, dues: la decumana, a la plaça Nova i la del sud-est, al carrer del Regomir.

Dos carrers enllaçaven les quatre portes i constituïen les vies més importants : el *decumanus maximus*, que travessava la ciutat des del costat de muntanya fins a mar i que ha perdurat al llarg del temps en els actuals carrers del Bisbe, de la ciutat i del Regomir; i el *cardo maximus*, perpendicular al carrer del Bisbe i conservat en la baixada i el carrer de la Llibreteria i en el carrer del Call.

Porta de la muralla romana de Barcelona

Al segle IV, s'hi va construir una nova muralla, adossada a la part externa de l'anterior i reforçada amb torres de defensa. Les portes disposaven de tres obertures, un pas central dedicat al trànsit rodat i dos de laterals per als vianants que arribaven a la ciutat a través de les vies i els camins diferents.

Pels carrers, que estaven pavimentats amb terra compactada, discorria una xarxa de clavegueres que desaguava extramurs de la muralla. Un carrer anomenat *intervalum* circumval·lava la muralla per la part interior i la separava de les cases.

Fes una fotografia a les muralles de la Plaça Nova on es vegi clarament les èpoques diferents en que es van aixecar.

2.2 Urbanisme romà

Barcino és una clara mostra urbanística romana. El món romà tenia una civilització molt militaritzada i ordenada, seguien el model de les fundacions de nova planta que van imposar en la seva expansió colonial. Per això quan fundaven una ciutat, per traçar els carrers utilitzaven com a patró el castrum, el campament militar romà. Fent-les totes iguals i estructurades, s'estalviaven molts problemes i els era més fàcil defensar-les. Per això, les ciutats romanes solien ser de planta quadrada, els carrers s'orientaven seguint una quadricula. Barcelona, però, presentava una petita modificació ja que tenia els angles retallats a fi d'adaptar-se al relleu del turó.

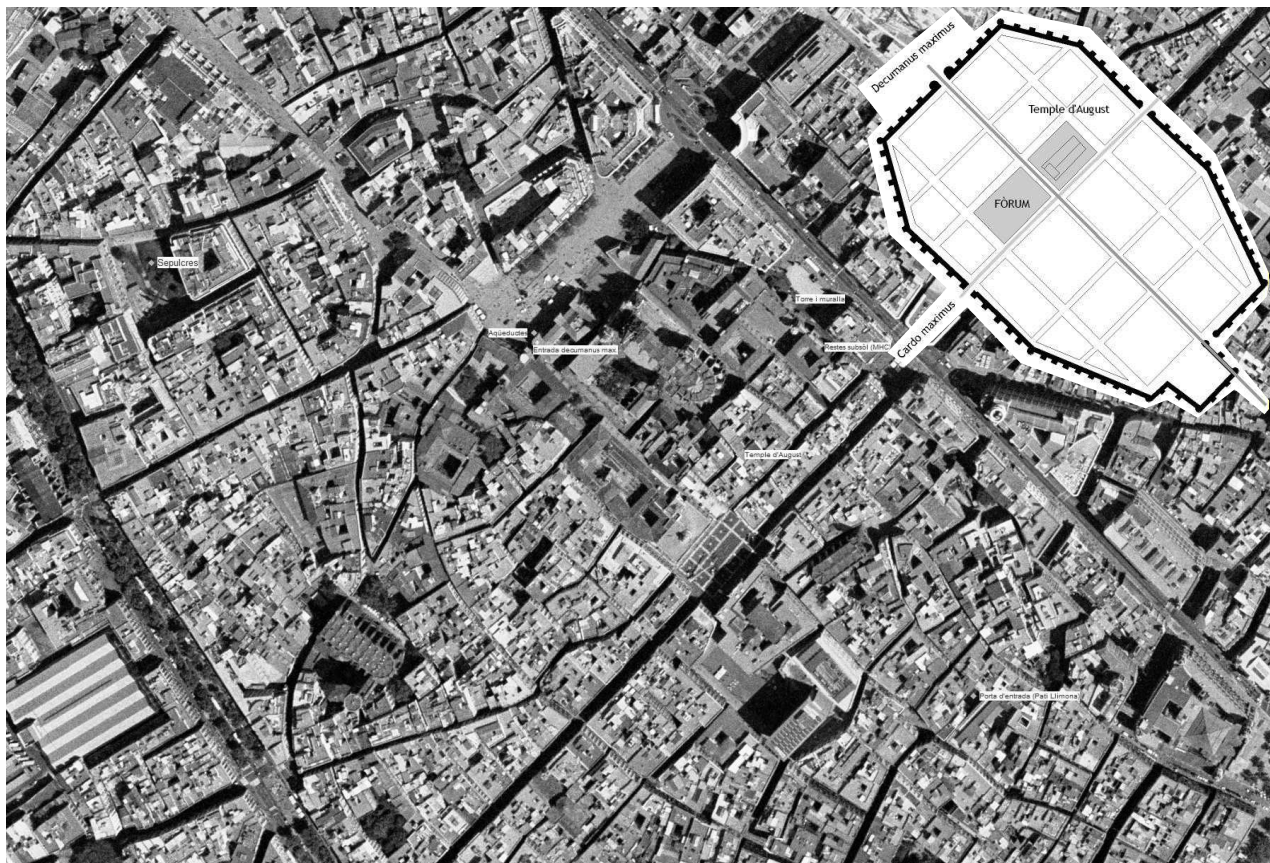
Hi havia dos carrers que eren els eixos principals anomenats: el *Cardo maximus* i el *Decumanus maximus*. Aquests eixos s'entrecruaven al centre de la ciutat o *fòrum*. El fòrum és el cor de la ciutat, és el centre urbà, polític, comercial i en molts casos religiós, així com el lloc de trobada i passeig dels habitants. Normalment s'hi trobaven el temple, la basílica i la cúria.

Els romans gràcies al coneixement de materials com el formigó i el maó cuit van poder utilitzar l'arc, la volta i la cúpula per a les seves construccions.

El primer grup de romans es va instal·lar a Barcino, en terres parcel·lades que es van repartir entre els veterans de l'exèrcit romà jubilats procedents de les guerres càntabres i les seves famílies.

Amb l'ajut de l'esquema de la dreta traça a sobre l'ortofotomapa el contorn de la ciutat romana, el cardo, decumanus i fòrum.

8 Muralla i torres de defensa:

Podem contemplar un fragment de muralla i dues torres aprofitades posteriorment (s. XIV) per construir la casa March.
> C/ Correu Vell

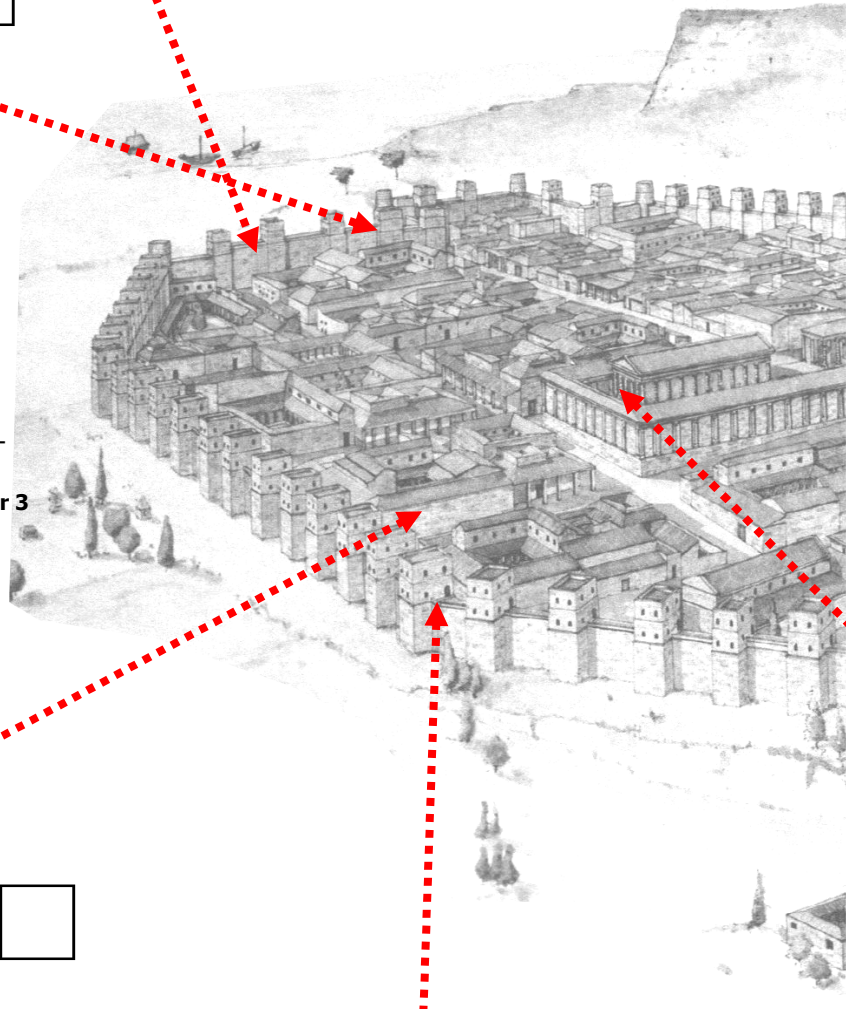

Numera els llocs visitats dels que has fet el recorregut.

7 Muralla i porta d'entrada:

Podem veure el pas per vianants a l'interior de l'edifici del Pati Llimona. Aquestes restes corresponen a la primera muralla de Bàrcino (s. I).
> C/ Regomir 3

6 Tallers i factories:

Entrant pel *Cardo maximus* trobem la zona on es concentraven una bugaderia (*fullonica*) i tintoreria (*tinctoria*), una factoria de *gàrum* (salsa de peix) i una bodega. Actualment podem visitar les restes al subsòl del Museu d'Història de la Ciutat.

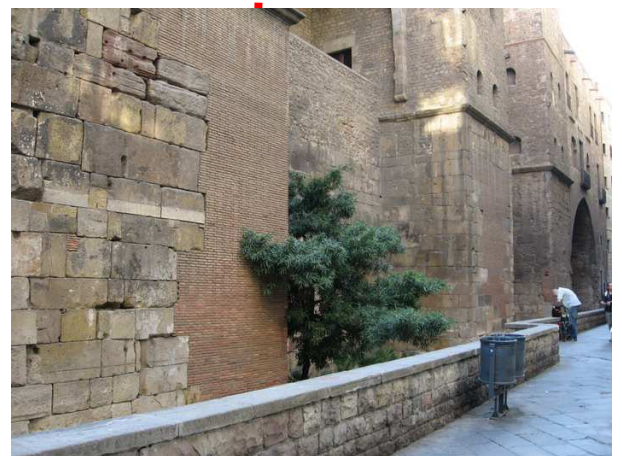
> Plaça del Rei (Museu d'Història de la Ciutat)

5 Tram de muralla i torres de defensa: corresponents a la segona muralla de Bàrcino (s IV).

A sobre es van construir la capella de Santa Àgata i el Palau Reial Major deu segles després.

> Plaça Ramon Berenguer

4
cip
se
a l

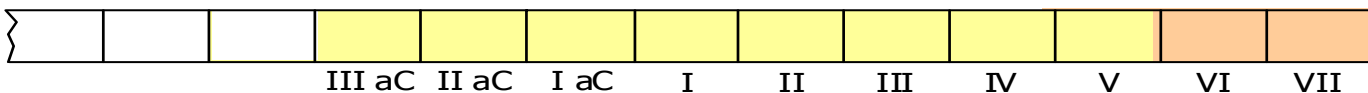

Acoloreix el període històric corresponent a BÀRCINO:

Línia del temps...

Edat Antiga

Edat Mitjana

III aC

II aC

I aC

I

II

III

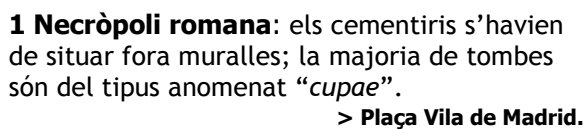
IV

V

VI

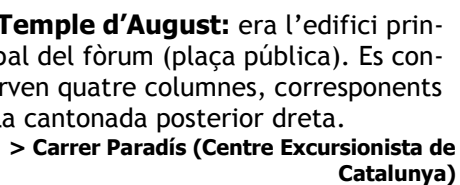
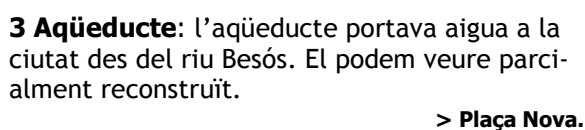
VII

e hi ha en aquesta làmina, en el mateix ordre en què s'hagi fet

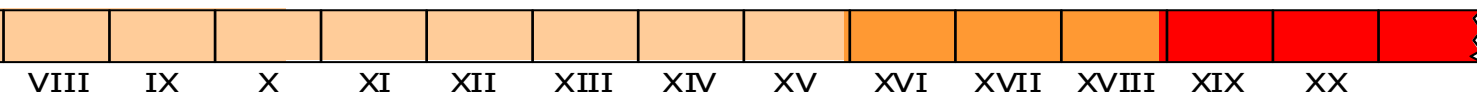

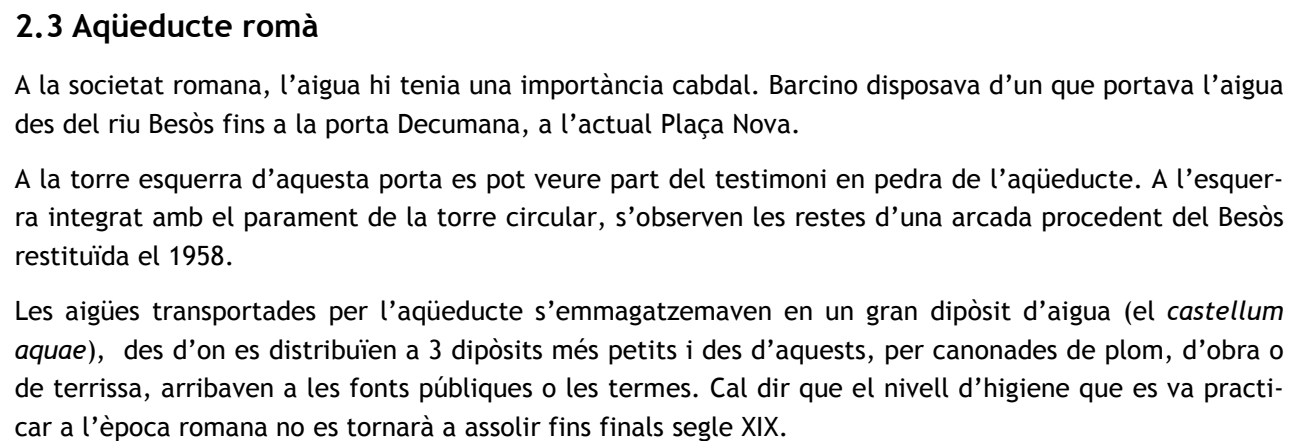
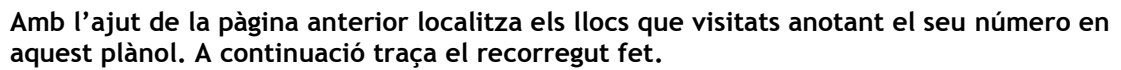
2 Porta Decumanus Maximus: era el principal accés a Bàrcino des del Nord. Podem veure dues torres semicilíndriques i una porta més petita a la dreta per on entraven els vianants.

> Placa Nova.

Edat Contemp

2.4 La necròpolis

Com era habitual en les ciutats romanes les vies properes que hi accedien estaven flanquejades per àrees d'enterrament com encara és possible veure a la necròpolis de la plaça de la Vila de Madrid, que conserva 85 elements funeraris, sobretot del segle II al III d.C. La major part de les sepultures que es veuen pertanyen a classes socials humils: *cupae*, *ares*, *esteles*, cobertures de *tegulae*, trossos d'àmfora o fosses.

Fes una fotografia del cementiri on es vegin diferents sepultures.

2.5 Termes

A Barcino també hi havia unes termes al fòrum. Se sap que les va fer construir, l'any 125 dC, la família Minici Natal, en un terreny seu. En una làpida de marbre que es troba al Museu Arqueològic de Montjuïc ens explica tot això. S'han localitzat aquestes termes sota l'actual plaça de Sant Miquel, tot just davant del nou edifici d'oficines de l'ajuntament.

Actualment no és possible veure-les perquè, després d'haver-les excavat, les van tornar a enterrar. Però es pot veure una representació dins del Museu d'Història de la ciutat.

2.6 Els habitants de Barcino

En un primer moment, la colònia de Barcino fou poblada per legionaris llicenciats de les guerres càntabres, lliberts que provenien de la província Narbonense i per colons de la península itàlica. Completa-ven el conjunt ciutadà de la colònia comerciants, funcionaris, militars, artesans, obrers i un bon nombre d'esclaus.

Els habitants estaven dividits en tres categories: els ciutadans (per naixement o per elecció), els residents i els forasters. Només els dos primers si tenien cinc anys de residència podien exercir càrrecs públics. Hi havia vuit classes socials: senadors, cavallers, militars, magistrats, municipals, ciutadans, lliberts i esclaus.

2.7 La casa romana (Domus)

A les parcel·les delimitades pels carrers s'aixecaven les domus, les cases privades. Responien al model típic de les ciutats romanes. La *domus* constava d'un sol pis, o dos com a màxim. Tenia la planta rectangular i estava aïllada de l'exterior per parets uniformes, amb poques finestres. La claror entrava pel centre, a través de l'atri, o pel peristil. La casa itàlica primitiva es dividia en aquestes parts:

L'entrada principal solia constar d'un vestíbul (*vestibulum*) en forma d'un petit espai arrecerat anterior a la porta la qual donava a un corredor anomenat fauces.

L'atrium era la primera cambra que es trobava. Era el centre de la casa primitiva i de la vida familiar. Era un gran espai cobert per un sostre llevat d'una gran obertura (compluvium) al mig que donava claror i ventilació i deixava caure l'aigua de la pluja a l'impluvium, una bassa rectangular que la recollia i des de la qual passava a una cisterna soterrània.

El tablinum estava situat al darrere de l'atri, separat per una cortina o un reixat de fusta. Era el despatx del pater familias, on rebia les visites i guardava l'arxiu familiar.

Els cubicula eren els dormitoris i estaven situats als costats de l'atri o al final de la domus, a prop del peristil.

La habitació que flanquejava l'entrada podia donar a l'exterior. En aquest cas el propietari de la casa la llogava com a **botiga** (*tabernae*).

El **peristil** (*peristylum*) era un jardí envoltat d'un porxo sostingut per columnes. Al seu voltant es distribuïen uns quants *cubicula* i altres habitacions.

El **triclinium**, el menjador, es va introduir amb el costum grec de menjar ajagut. N'hi podia haver més d'un. Per exemple un d'estiu que donés al peristil i un altre d'hivern més protegit del fred.

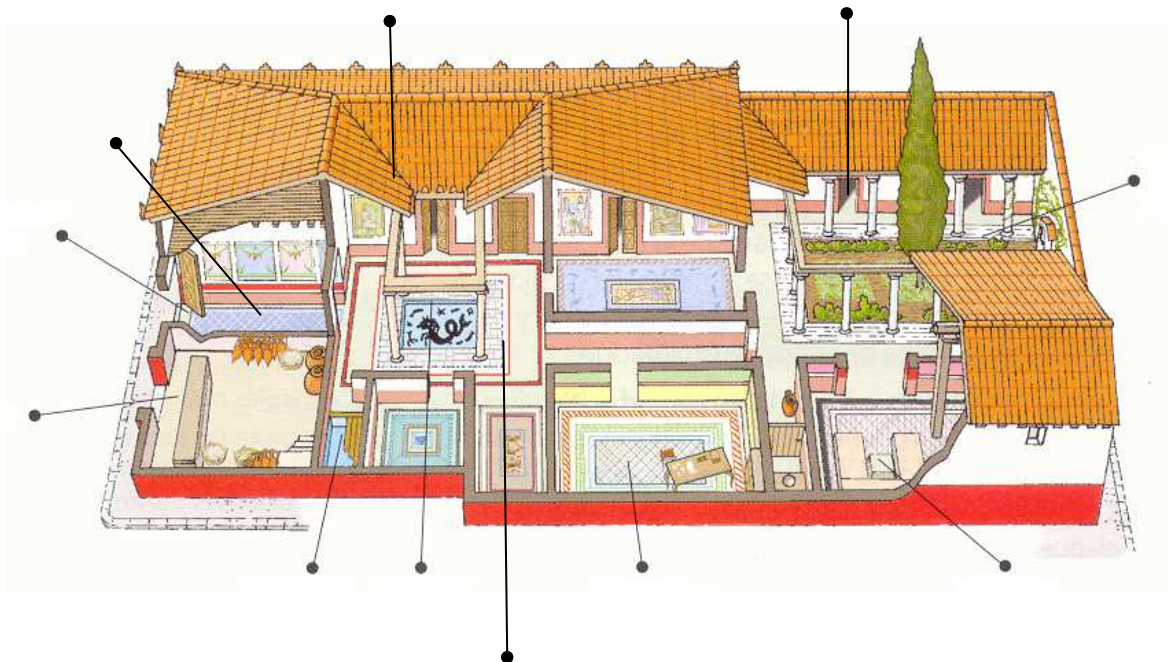
A prop de l'atri es trobava la **cisterna** que era un espai per guardar generalment aigua de pluja.

En algunes domus, al fons de l'edificació hi solia haver una quadra amb una pila, on es guardaven els carruatges i les àmfores, i una habitació per al capatàs dels esclaus (el *villicus*) i les habitacions d'aquests. Pel que sembla, aquest tipus d'habitatge era usat per propietaris de certa importància que residien a la ciutat i tenien les terres a una distància curta. Quan els propietaris no tenien esclaus no existien aquestes dependències.

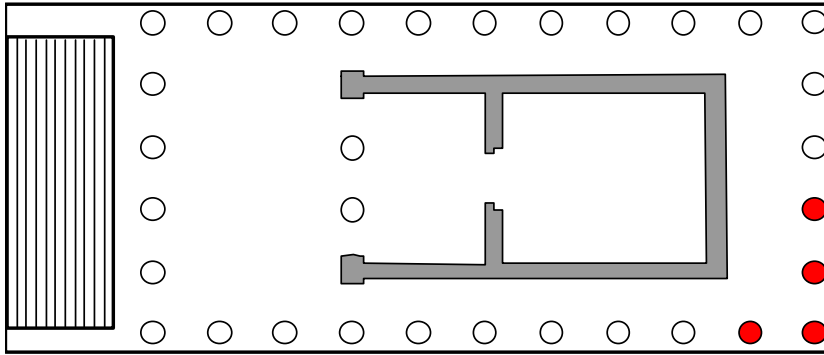
Posa el nom de les diferents parts de la domus romana que estan en negreta a la pàgina anterior:

FAUCES—COMPLUVIUM—CUBICULA—PERISTYLUM—TRICLINUM—TABLINUM—ATRIUM—
IMPLUVIUM—CISTERNA—TABERNAE—VESTIBULUM

2.8 El temple romà d'August

El fòrum de Bàrcino es trobava en la confluència del *Decumanus Maximus* amb el *Cardo Maximus* i abraçava un ampli espai situat aproximadament entre els carrers de la Llibreteria, de la Pietat, de Sant Domènec del Call i de la Freneria, incloent l'actual palau de la Generalitat. S'hi alçava un gran temple, construït a l'últim quart del s.I aC i probablement dedicat al culte imperial. Era un temple de planta rectangular, hexàstil (6 columnes a la façana) i perípter (envoltat per columnes a tot el perímetre). Avui se'n conserven quatre columnes, una part del *podium* i l'arquitrau de l'angle est (carrer Paradís).

Planta del temple de Barcelona.
De color més fosc les columnes conservades.

Pots aprendre més coses sobre el Temple de Barcelona i veure una reproducció en 3D visitant aquesta adreça:

<http://www.edu365.cat/eso/muds/socials/temple/index.htm>

Observa els tres tipus de capitell d'ordre clàssic i marca el corresponent als del Temple d'August:

DÒRIC

JÒNIC

CORINTI

Llegeix els plafons informatius i contesta:

- De quin segle és la construcció del temple?
- A qui estava dedicat?
- Quines parts es conserven del temple?
- Feu dues fotografies del temple.

A la porta del Centre Excursionista de Catalunya, al carrer Paradís núm. 10, hi ha una pedra de molí que ens indica que ens trobem en el punt més alt de la ciutat romana. Anota el nom d'aquest petit cim i la seva alçada.

Mons

Alçada:

- Per què creus que el temple estava situat en aquest punt i no en un altre?

2.9 El dia a dia

La factoria de peix

El **gàrum** era una salsa feta amb una base de peix que els romans posaven habitualment a tots els seus menjars. Era un condiment quasi com el quetxup o la maionesa actual, però més forta. Apici, autor romà del segle I, autor d'un dels millors llibres de cuina de l'època, la recomanava moltíssim. Era un suc que s'obtenia del premat amb sal de peixos, entranyes de peix i restes de qualsevol animal marí i que deixaven adobar al sol durant unes setmanes. A la barreja del gàrum també hi posaven herbes aromàtiques per fer-lo més saborós. Acabat el procés d'elaboració es guardava en àmfores que s'exportaven arreu de l'imperi.

No és difícil imaginar el flaïr que devien fer les factories de gàrum, amb milers de litres de peix en diferents graus de maceració i concentrant-se a sol i serena. Però cal recordar que a la taula es servia amb molta moderació. Com qui es posa vinagre o espècies al plat. I com la cuina romana quan elaboraven els plats no posaven sal, el gàrum era una manera d'aportar la sal necessària tant per donar sabor com per les necessitats d'aquest mineral a l'organisme.

Fullonica o antiga bugaderia

“És ben conegut l'ús de la cendra per fer la bugada, ja que actuava com a agent blanquejant, de la mateixa manera que la calç que, a més, amarada i barrejada amb orina, constituïa un detergent eficaç. Calç i orina s'utilitzaven també a les tintoreries com a mordent per fixar els colors als teixits.

A les *fullonicae* de Pompeia i d'Herculà s'han trobat àmfores amb orina, i les fonts clàssiques fan referència al costum de disposar àmfores al carrer al costat de l'entrada de les bugaderies per recollir l'orina dels vianants.”

BELTRAN de HEREDIA, J.,
“Fullonica i tintoria: teles, tints i bugades a l'antiga colònia romana” a De Barcino a Barcinona (segles I-VII).

Tintoria

“El tenyit de teles, cintes o peces de roba usades es duia a terme a les tintoreries (*tintoriae*). Els romans diferenciaven entre els establiments destinats a tenyir o retenir robes usades per donar un nou color a les peces destenyides (*offectoriae*) i els que només tenyien teles noves (*infectoriae*). Encara que a alguna gran ciutat, com a Pompeia, es pot identificar el tipus d'establiment gràcies als epígrafs que s'han conservat a les façanes dels tallers, a les instal·lacions més modestes, com ara la de Barcino, segurament s'hi tractava tant la roba nova com la usada”

Resum adaptat pel CdA de BCN de
BELTRAN de HEREDIA, J.,
De Barcino a Barcinona (segles I-VII).

La factoria del vi

“En el món romà, el raïm es consumia com a raïm de taula, però principalment es destinava a la producció de vi. A Barcino, al costat de la factoria del gàrum i salaó, es localitza un centre productor de vi. La instal·lació vinícola de Barcino ocupa una superfície de 600 metres quadrats, on en diferents estances se situen dipòsits de decantació, transvasament i fermentació del most, dues premses i un espai d'emmagatzematge on es localitza la bodega. Una instal·lació com la de Barcino podia emmagatzemar a la seva bodega prop de 10.000 litres de vi.”

Resum adaptat pel CdA de BCN de
BELTRAN de HEREDIA, J.,
De Barcino a Barcinona (segles I-VII).

- 1** Observem el mapa de la península i, sobretot, el de Catalunya, podem arribar a alguna conclusió sobre la distribució de les ciutats romanes al llarg del territori.
- 2** Aporteu arguments que expliquin si la societat romana i la seva forma de vida era molt organitzada.
- 3** Cerqueu informació sobre tres aspectes importants de la ciutat de Bàrcino dels quals s'han trobat restes:
 - Fullonica i Tintoria
 - Factoria de peix
 - Factoria de vi
- 4** Noms propis. Cerqueu informació i expliqueu qui eren aquests personatges:
 - Luci Minici Natal
 - Octavi August
 - Antoni Cellers i Azcona
- 5** Escriviu un petit text a manera de conclusió sobre les característiques de Bàrcino: localització, urbanisme, llocs més rellevants, habitants...

